

релігійного екстазу, паніки і т. ін.). При психічному зараженні процес передавання емоційного стану відбувається від одного індивіда до іншого на несвідомому рівні. Унаслідок такого впливу індивід швидко переймається психічним станом інших людей. У таких ситуаціях індивіди несвідомо йдуть за іншими, наслідуючи їхню поведінку. Найчастіше конструктивна дія зараження ентузіазмом спостерігається у професійній діяльності.

Наслідування – особлива форма поведінки людини, що полягає у відтворенні нею дій інших осіб. При чому важливо наголосити, що наслідування може бути виявом активності індивіда, яка може бути наслідком власної ініціативи або результатом впливу інших людей, які розраховують на це й стимулюють певну поведінку різними засобами. Отже, наслідування може бути як несвідомим, так і свідомим, цілеспрямованим.

Переконання – це спосіб впливу, коли людина звертається до свідомості, почуттів і досвіду іншої людини з тим, щоб сформувати в неї нові установки, діє на раціональне та емоційне в їхній єдності, формує нові погляди. Переконання не дасть належного результату, якщо воно підмінене моралізуванням.

На практиці навіювання, переконання, психічне зараження, наслідування рідко вживаються в чистому вигляді. Найчастіше вони доповнюють одне одного, функціонують у системі.

Список використаних джерел:

1. Филонов Л. Б. Психологические аспекты установления контактов между людьми: Методика контактного взаимодействия / Л. Б. Филонов. – Пушино, 1982. – 40 с.
2. Поршнев Б. Ф. Социальная психология и история / Б. Ф. Поршнев. – Рига: Звайгзне, 1966. – 232 с.
3. Гибш Г. Введение в марксистскую социальную психологию / Г. Гибш, М. Форферг. – М. : Прогресс, 1972. – 296 с.
4. Прищак М. Д. Психологія управління в організації : навчальний посібник / М. Д. Прищак, О. Й. Лесько. – Вінниця, 2012. – 141 с.
5. Кайдалова Л. Г. Психологія спілкування : навчальний посібник / Л. Г. Кайдалова, Л. В. Пляка. – Х. : НФаУ, 2011. – 132 с.

Чорнобай С.С.

студент,

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБВИНУВАЛЬНОЇ ПРОМОВИ ПРОКУРОРА В СУДІ, В ЧАСТИНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ ОБВИНУВАЧЕНОГО

Відповідно до п. 22 наказу ГПУ №4 гн, готуючись до судових дебатів, прокурори мають скласти письмові промови або їх тези, що дає можливість вищестоячим прокурорам оцінити законність і обґрунтованість позицій прокурора під час судового розгляду, належно організувати роботу щодо оскарження судових рішень тощо [1].

Мистецтво судової риторики – справа непроста, а тому потребує концентрації внутрішніх сил, напруги інтелектуальних та вольових здібностей прокурора, спеціальної підготовки, знань у галузі юриспруденції, володіння мовою, чималого практичного досвіду, загальної та професійної культури.

Ця діяльність за своєю природою має складний правовий і соціальний характер, а одним із основних складових цієї діяльності є психологічний компонент. Судові дебати складаються із публічних промов, звернених передусім до суду, а потім до всіх учасників і присутніх у залі суду. З одного боку, особлива процесуальна регламентованість (форма), змагальний характер дебатів, наявність певної аудиторії, тягар відповідальності за правильність своєї позиції позначаються на психічному та емоційному стані державного обвинувача, з другого боку, обвинувач певною мірою психологічно впливає на внутрішнє переконання слухачів.

Вибір психологічних засобів переконання залежить від того, яка аудиторія зібралася у залі суду, а також від складу суду та складності справи. Непрофесійні учасники зазвичай більш емоційно вразливі, ніж професійні судді, що необхідно враховувати прокурору при побудові своєї промови. Але обвинувачу не слід добиватися засудження та суворої міри покарання шляхом збурення у присутніх почуття ненависті та помсти щодо підсудного [2, с. 39].

В структурі обвинувальної промови прокурора одним із обов'язкових елементів є характеристика особи обвинуваченого. Під час характеристики особистісних особливостей обвинуваченого, прокурор повинен бути об'єктивним та неупередженим і аналізувати лише ті якості особистості, які зумовили злочин і проявилися в його скоєнні.

У кримінальному провадженні джерелом відомостей про особу обвинуваченого перш за все є документи – паспорт, свідоцтва (про шлюб, про розірвання шлюбу, про народження тощо), посвідчення, характеристики, медична документація, атестати (дипломи), довідки, судові рішення, трудова книжка, висновки експертиз тощо. По-друге, це показання учасників кримінального провадження, надані в суді. По-третє, таким джерелом може стати й поведінка обвинуваченого в суді, його власні показання.

Однак, при використанні, для характеристики особи обвинуваченого, такого джерела, як його поведінка в суді та його показання, потрібно враховувати низку особливостей. Поведінка обвинуваченого у суді обумовлена його індивідуально-психологічними особливостями, ставленням до пред'явленого обвинувачення, оцінкою власних дій (протиправних, аморальних, правомірних). Важливе значення у плані поведінки має минулий соціальний досвід, перебування у слідчому ізоляторі, наявність судимостей тощо. Поведінка обвинуваченого на суді пов'язана з позицією, що обирається ним. Обрання позиції обумовлене безліччю чинників, серед яких важливе значення мають: 1) його правосвідомість; 2) вплив умов життя і виховання; 3) ступінь доведеності вини; 4) реальність покарання за вчинене діяння. Психічна діяльність обвинуваченого перебуває в залежності від його процесуальної ролі у суді, заінтересованості у результатах справи. Тому поведінка підсудного й обрання ним відповідних позицій обумовлені пануванням оборонної (захисної) домінанти (осередок збудження, що надає поведінці тієї чи іншої спрямованості). Поведінка підсудного у суді є мінливою. З боку підсудного може виявлятися як активність, так і пасивність.

У процесі судового слідства типовими позиціями підсудного є: 1) відмова від спілкувань (відмова від давання показань); 2) зміна позиції, яку підсудний мав раніше на досудовому слідстві; 3) стабільне заперечення вини; 4) визнання вини і каяття у вчиненому злочині (визнання вини може характеризуватися і самообмовою з різних мотивів). Інтереси підсудного диктують необхідність активно здійснювати своє право на захист. У випадку відмови підсудного від спілкування (повідомлення будь-якої інформації) прокурору необхідно з'ясувати причину такої відмови (психологічний стан особи, змова зі співучасниками, усвідомлення доведеності вини). Прокурору необхідно враховувати те, що підсудний перебуває у певному психічному стані. Найчастіше йдеться про такі стани: 1) фрустрація, коли обвинувачений не бачить виходу із ситуації, що склалася, у нього наявні труднощі, перешкоди, що виникли на шляху до досягнення мети (об'єктивні чи такі, що сприймаються суб'єктивно); 2) страх як емоція, що виникає у підсудного при загрозі змін життєдіяльності, покаранні; 3) стрес у підсудного виникає у відповідь на різні екстремальні впливи. Виникненню стану стресу у підсудного можуть сприяти різні причини: повідомлення нової інформації на судовому засіданні тими або іншими учасниками; неадекватна поведінка інших учасників, реакція присутніх у залі, звертання до підсудного й ін. Виникнення у підсудного психологічних станів пов'язане зі ступенем впливу на нього у суді, з рівнем його толерантності (стійкістю до реагування на який-небудь несприятливий чинник). Психологічний вплив на підсудного справляє сама процедура судового засідання, реагування присутніх на його слова, відповіді, дії, поведінку [6, с. 83].

Також, окрім анкетних даних, можуть аналізуватися такі обставини, які характеризують особу обвинуваченого: характеристики за місцем проживання, навчання чи роботи, зокрема ставлення до навчання, виконання посадових обов'язків, громадської роботи; стосунки з колегами, з близькими; поведінка у побуті; сімейний та матеріальний стан; наявність на утриманні неповнолітніх дітей чи непрацездатних членів сім'ї, їх вік та стан здоров'я; факт опікунства; працевлаштованість та вид діяльності, матеріальні джерела існування; наявність попередніх судимостей; фактів притягнення до адміністративної відповідальності; поведінка обвинуваченого під час досудового розслідування та в суді; похилий чи неповнолітній вік; стан здоров'я, наявність фізичних чи психічних вад, у тому числі дані про перебування на обліку у нарколога; соціальні зв'язки, оточення; наявність особливого статусу (пенсіонера, учасника війни чи бойових дій, постраждалого від аварії на Чорнобильській АЕС, інваліда, дитини війни), урядових нагород тощо [3, с. 2].

За ч. 1 ст. 88 КПК України, докази, які стосуються судимостей обвинуваченого, що не є предметом цього кримінального провадження, а також відомості щодо характеру або окремих рис характеру обвинуваченого є недопустимими на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення [4]. Проте, це не означає, що прокурор, характеризуючи особу обвинуваченого, повинен ігнорувати факт попередніх судимостей обвинуваченого або даних про вчинення ним інших правопорушень, оскільки без з'ясування цих даних особа обвинуваченого буде встановлена неповно. Фактично, аналізуючи докази винності

обвинуваченого, прокурор в силу вказаної заборони не може зробити висновок, що попередня судимість, наприклад, за корисливий злочин, є беззаперечним доказом вчинення обвинуваченим нового кримінального правопорушення корисливого характеру. Однак, оцінюючи обставини, які характеризують особу обвинуваченого, він повинен зазначити, що той вже був судимий та за які саме кримінальні правопорушення, відбув чи відбуває покарання тощо. Ця обставина суттєво впливає на те, яку міру та вид покарання запропонує надалі прокурор [3, с. 3].

Державному обвинувачу слід пам'ятати, що він говорить про людину, яка ще не визнана судом винною у скоєнні злочину. Суд може і не погодитись з позицією прокурора, тому характеристика підсудного повинна бути підтверджена доказами, наявними у справі та впливати з її матеріалів. При оголошенні обвинувальної промови неприпустимими є глузування з обвинуваченого, принижування його, висловлення презирства вербальними чи невербальними засобами. Однак і вимагання від прокурорів позитивної характеристики обвинуваченого, як того бажають деякі дослідники, навряд чи є можливим. Виявляти та характеризувати позитивні якості обвинуваченого покладається на захисника, а державний обвинувач має зберігати щодо особи обвинуваченого якщо й не негативну, то принаймні нейтральну позицію, пам'ятаючи про свій статус обвинувача [5, с. 117].

Отже, при характеристиці особи обвинуваченого, в обвинувальній промові, державний обвинувач, окрім того, що повинен бути об'єктивним та неупередженим, йому також необхідно враховувати психологічний стан обвинуваченого та причини тієї чи іншої поведінки під час судового засідання. Це дасть змогу прокуророві здійснити виховний вплив на обвинуваченого з урахуванням його індивідуально-психологічних особливостей, визначити обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання (вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними діями потерпілого тощо), мотив учинення злочинного діяння, встановити причини та умови, що сприяли вчиненню злочину.

Список використаних джерел:

1. Наказ ГПУ № 4 гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 19 грудня 2012 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=
2. Мистецтво обвинувальної промови прокурора / В. Сухонос, О. Звірко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 3. – С. 38-42.
3. Єні О. В. Оцінка прокурором обставин, які характеризують особу обвинуваченого. Часопис Академії адвокатури України – № 17 (4'2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/Chaau/2012-4/12eovhoo.pdf
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.
5. Обвинувальна промова прокурора у суді: структура і зміст / А. В. Лапкін // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 113-120.
6. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 240 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/289096/>.